

Джерельна база

Історична наука на сучасному етапі розвитку орієнтована на вивчення людини, процесів взаємодії людини і суспільства, людини і природи. Культура, типи культур, культурне життя народів у різні історичні епохи стають предметом спеціального дослідження.

У сучасних умовах розвитку історичної науки змінюються завдання джерелознавства як спеціальної історичної дисципліни. У новій концепції джерелознавства досить активно проводяться ідеї загальнолюдського начала та історичного джерела як засобу не лише пізнання історичних фактів, а й інструменту розширення взаємодії особистості зі світовою культурою.

Джерелознавство, як і сучасна історична наука у цілому, мають міждисциплінарний характер. Джерельна база історичного дослідження передбачає залучення джерел та матеріалів із таких суміжних галузей знання, як історична географія, історична демографія, історія культури, психологія, лінгвістика, історія ментальностей, нумізматика, археологія, етнографія тощо. Звертаючись до питання походження тих чи інших джерел, джерелознавство вступає у взаємодію з різними галузями наукового знання. Залучення різноманітних письмових, речових джерел, пам'яток усної народної творчості, археології, етнографії та інших допоміжних історичних дисциплін, також образотворчих матеріалів розширює арсенал можливостей та ознак джерел, які виникають на межі різних сфер діяльності

та знання, що веде до здобуття нових точних даних про стан розвитку суспільства.

Джерела виникають як результат цілеспрямованої діяльності людини, мають певні матеріальні форми і слугують для досягнення різних цілей, для забезпечення матеріальних та духовних потреб суспільства. Під впливом різних обставин виникають твори і речі соціального призначення, які постійно відпрацьовуються та удосконалюються, в результаті чого фіксуються структурні їх ознаки. Наявність таких спільних рис зумовлюють утворення виду, тобто групи джерел, які мають спільні ознаки та функції. Поява джерел нових видів пояснюється зростанням темпів обміну інформацією в сучасному суспільстві.

Специфічною ознакою сучасного джерелознавства є інтеграційні процеси. Ці процеси обумовлюють виникнення тенденції до об'єднання гуманітарних та природничих наук, є витвором нових методик джерелознавчого аналізу на підставі використання прийомів і засобів дослідження з інших галузей соціального і технічного знання. Прямим наслідком цих процесів є формування нових видів джерел і відповідності до предмету та завдань наукового дослідження.

Джерела з історії культури судноплавства знаходяться на межі громадської, традиційної військово-політичної історії та історії техніки, виробничих засобів (корабельні конструкції, типи суден, якорів, засобів мореплавства). Разом з тим, історія культури судноплавства тісно пов'язана не лише з історією суспільства, діяльністю людини, торгівлею, військовою справою, але також з історією навколишнього середовища. Рівень культури судноплавства відбиває характер використання річкових систем, морського узбережжя, водних шляхів та маршрутів, що у свою чергу зумовлює специфіку духовного світу, релігійних вірувань, характер господарської, політичної діяльності, спосіб

життя, побут народів, які жили в умовах взаємодії з водним середовищем.

Важливою ознакою джерельної бази даної теми є її між-дисциплінарний характер, що цілком відповідає новітнім тенденціям розвитку історичної науки та історичного джерелознавства. Міждисциплінарний підхід пояснюється тим, що в дисертаційній роботі використані джерела, пам'ятки матеріальної та духовної культури з різних галузей знання, таких, як археологія, етнографія, лінгвістика, нумізматика, фольклористика тощо.

Наступна специфічна ознака джерельної бази даної роботи полягає у використанні широкого кола архівних джерел та музейних експонатів.

До книги залучені, як джерела, звіти про роботу археологічних експедицій в різних регіонах України. Це звіт про археологічні розкопки Херсонесу 1896 р., звіти про роботу Кіровоградської експедиції за 1990–1991 рр., звіт про розкопки в Ольвії на ділянці АГД за 1991 р., звіти про роботу Ніконійської експедиції за 1987, 1991 рр., звіт про роботу Миронівської експедиції, звіт про роботу археологічної експедиції Національного заповідника «Хортиця» за 1994 р., та інші. Ці матеріали – звіти археологічних експедицій, що вводяться в науковий вжиток, зберігаються у Науковому архіві Інституту археології НАН України, науковому архіві Запорізького краєзнавчого музею, науковому архіві Національного заповідника «Хортиця».

В даній роботі використані також джерела та матеріали із закордонних архівосховищ, таких, як Інститут історії матеріальної культури Російської Академії Наук у Санкт-Петербурзі (НА НІМК РАН).

До роботи залучені різноманітні (етнографічні, образотворчі, археологічні) експонати, що зберігаються у фондах та

експозиціях музеїв України і поза її межами. Серед вітчизняних музеїв та музейних історико-археологічних заповідників можна назвати Одеський археологічний музей (ОАМ), музей Інституту археології Національної Академії наук України, Національний історичний музей в Києві (НІМ), Львівський історичний музей (ЛІМ), Львівський музей народної архітектури і побуту, Національний Херсонський археологічний заповідник у Севастополі (НХАЗ), Запорізький краєзнавчий музей (ЗКМ), Запорізький художній музей (ЗХМ), Національний заповідник «Хортиця» (НЗ «Хортиця»), Нікопольський краєзнавчий музей (НКМ), Генічеський краєзнавчий музей (ГКМ), Історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (ІАЗ «Кам'яна Могила») Запорізької області, Полтавський краєзнавчий музей (ПКМ) тощо.

Важливим доробком гідроархеологічних досліджень є середньовічний комплекс на о.Хортиця, пов'язаний з судноплавством доби Київської Русі і більш раннього часу. Про цей зв'язок свідчать римський якір I–III ст., візантійський якір V–VII ст., човни X–XI ст.

Знахідки, зроблені археологічною експедицією Запорізького обласного краєзнавчого музею, зберігаються у фондах та експозиціях різних музеїв України, таких, як Запорізький обласний краєзнавчий музей, Національний заповідник «Хортиця», історико-археологічний музей у Кам'янці-Дніпровській Запорізької області, Полтавський обласний краєзнавчий музей, Миколаївський музей суднобудування та флоту, Генічеський краєзнавчий музей Херсонської області.

Однією з головних проблем щодо характеристики джерельної бази конкретного історичного дослідження є проблема класифікації джерел. В роботі застосовується типово-видова класифікація джерел. Найвищим розрядом класифікації джерел вважається тип, головним критерієм визначення якого є спосіб кодування